

Janko Kač – pisatelj Spodnje Savinjske doline¹

Lovro Rizmal*

1.02 Pregledni znanstveni članek
UDK 821.163.6.09Kač J.

Lovro Rizmal: Janko Kač – pisatelj Spodnje Savinjske doline. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 91=56(2020), 1, str. 42–58

Članek obravnava pisateljsko dejavnost Janka Kača. V svojih pripovednih delih večinoma tematizira življenje kmečkega prebivalstva v Spodnji Savinjski dolini od 19. stoletja do let po koncu 1. svetovne vojne. Prispevek v prvem delu poleg biografskih podatkov predstavi njegova pripovedna dela, ki so v slovenski literaturi predstavila novo pokrajino, in njihovo recepcijo. V drugem delu analizira pokrajino v pisateljevem najbolj uspešnem romanu *Grunt*. Pokrajina je opredeljena kot znak. V njej prepoznavamo naravne, gospodarske, kulturne in ideološke prvine.

Ključne besede: Janko Kač, pokrajinska književnost, roman *Grunt*, pokrajina ob Savinji

1.02 Review Article
UDC 821.163.6.09Kač J.

Lovro Rizmal: Janko Kač – a Writer from the Lower Savinja Valley. Review for History and Ethnography, Maribor 91=56(2020), 1, pp. 42–58

The treatise presents Janko Kač as a writer. Country life in the Lower Savinja Valley from the 19th century to the first years after World War I is the main topic of his narratives. The first part of the articles brings his biographic data and introduces his stories, which present new Slovene literary landscape, and their reception. The second part of the treatise analyses the countryside in his best novel, *Grunt*. The landscape is defined as a sign. It is a sign of natural, economic, cultural, and ideological elements.

Keywords: Janko Kač, regional literature, novel *Grunt*, Savinja river landscape

¹ Prispevek je nastal v okviru doktorskega študija Slovenistične študije na Filozofski fakulteti UM pri red. prof. dr. Jožici Čeh Steger.

* Lovro Rizmal, univ. dipl. rusist in hispanist, študent študijskega programa 3. stopnje Slovenistične študije na FF UM, Savinjska cesta 83, 3310 Žalec, lrizmal@gmail.com

Uvod²

Janko Kač (1891–1952) sodi med manj znane slovenske pisatelje. Rodil se je v Latkovi vasi pri Preboldu na majhni kmetiji, kjer je njegova mati skrbela za obdelovanje zemlje in družino, njegov oče pa je bil tesar in mizar, ki je delal pri kmetih. Obiskoval je gimnazijo v Ljubljani in nato v Celju, med prvo svetovno vojno in po njej je študiral medicino v Gradcu, na Dunaju in v Zagrebu. Ko je med študijem in po njem prihajal domov, je deloval kot zdravilec. Kasneje je študiral biologijo na Univerzi v Ljubljani in se v praksi ukvarjal z uporabno botaniko, predvsem z ravnimi hormoni in križanci. Okoli leta 1930 se je kot urednik in novinar zaposlil pri časniku *Jutro* v Ljubljani, a je pred začetkom druge svetovne vojne ostal brez zaposlitve, po njej pa je nastopil službo kot sodelavec hmeljarske zadruge Hmezad v Žalcu in hkrati kot urednik njenega strokovnega glasila *Hmeljar*. Zaradi kritičnega uvodnika iz l. 1950 o stanju hmellarstva je bil l. 1951 obtožen spodbujanja oblasti in bil v preiskavi, sodnem postopku ter obsojen, a nato oproščen kazni. Umrli je v Ljubljani, pokopan pa je v Preboldu (Kač 2017: 5–13; Orožen 1958: 108; Orožen 2017: 201–202; Dolinar 2004: 122–124).

V nadaljevanju želim Janka Kača predstaviti kot pisatelja, ki je v svojih literarnih delih tematiziral kmečko življenje Spodnje Savinjske doline. Čeprav dogodki v njegovih literarnih delih niso omejeni izključno na ta prostor, je še posebej v njegovih daljših delih jedro dogajanja v okolici današnjega Prebolda. V knjižni obliki je izdal dve zbirki kratke proze (*Med padarji in zdravniki*, *Pisane zgodbe*), dva romana (*Grunt*, *Moloh*) in povest (*Na novinah*). Posamezne kratke pripovedi ter romana *Grunt* in *Moloh* so bili med letoma 1930 in 1936 po delih objavljeni kot podlistki v časniku *Jutro* (samo ena kratka pripoved v časniku *Slovenec*), nato pa pred drugo svetovno vojno in med njo³ tudi v knjižni obliki. Kačevo leposlovno ustvarjanje je po koncu druge svetovne vojne v širšem krogu bralcev sčasoma šlo v pozabo. Po mnenju pesnika in Kačevega rojaka Ervina Fritza so temu botrovali politični vzroki (tj. kritičen odnos do oblasti) in družbene razmere (Naraglav 2016: 26), podobno se je izrazila tudi Božena Orožen (Naraglav 1991: 12).⁴ Spomin na Janka Kača se je kljub temu v Preboldu in njegovi okolici, deloma tudi po drugih krajih Spodnje Savinjske doline, ohranil. Pri tem je bila pomembna tradicija uprizarjanja dramatizacije

² Prispevek je nastal v okviru doktorskega študija *Slovenistične študije* na Filozofski fakulteti UM pri red. prof. dr. Jožici Čeh Steger.

³ Povest *Na novinah* je bila sicer napisana še pred začetkom druge svetovne vojne, a izdana z letnico 1942 (Orožen 2017: 232).

⁴ V navedenih virih zasledimo tudi, da sta Božena Orožen in Ervin Fritz opozorila na potrebo po ponatisu Kačevih del.

Moloha, za kar je skrbela KUD Svoboda Prebold,⁵ pa tudi dogodki, kot so bili postavitve spominske plošče na Kačevi rojstni hiši, slovesnost ob stoletnici pisateljevega rojstva (Naraglav 1991: 12), spominska večera ob njegovi 110-letnici (Tavčar 2001: 17) in 125-letnici (Naraglav 2016: 26), v devetdesetih letih 20. stoletja ponovni natisi nekaterih kratkih pripovedi v *Savinjčanu*, v istem času in v novem tisočletju še šolske raziskovalne naloge in diplomski nalogi. Kot organizator obeležitev Kačevih obletnic deluje Zgodovinsko in narodopisno društvo Prebold. Zanimanje za Janka Kača se v zadnjih letih povečuje, kar je privedlo do prvega ponatisa njegovih pripovednih del, ki jih je med letoma 2017 in 2019 izdala Občina Prebold. Ob izvedenem ponatisu vseh knjig je bil decembra 2019 v Občinski knjižnici Prebold Kačev spominski večer.

Kačeva prva objavljena knjiga je zbirka 24 črtic in novel *Med padarji in zdravniki* (1932, ponatis 2019). V njej iz svojih izkušenj študenta medicine in padarja, pa tudi pripovedovanj drugih tematizira primere različnih bolezni in njihovega zdravljenja. Poudarjena je etična tema nasploh, še posebej v odnosu med zdravnikom in pacientom. Kot meni Božena Orožen (1958: 109) v svojem članku Savinjski pisatelj Janko Kač, objavljenem v *Celjskem zborniku*, je prvi slovenski književnik, ki se je odločil za obdelavo tega odnosa. V črtici *Nehvaležnost* se je denimo lotil psihološke teme o tem, kako je biti prejemnik dobrotelne pomoči lahko tudi neprijetno.

Naslednja knjiga, roman *Grunt* (1933, ponatis 2019), tematizira življenje kmetov v Spodnji Savinjski dolini, odnose v kmečki družini, posebno še odnos do nezakonskih otrok, kmetovo dojemanje zemlje in vpletenost v sočasne zgodovinske dogodke (prva svetovna vojna). Zgodba je življenje treh generacij na bogati kmetiji Kolenc. Prvotna tema dela naj bi bila zgolj socialna in etična ter je izhajala iz snovi, ki jo je, po lastnih besedah, črpal iz neposrednega opazovanja: odnosa med polbratoma, fizično krepkejšim nezakonskim in slabotnejšim zakonskim sinom, ki oba živita na isti kmetiji (Kač 2017: 13). Iz tega je med ustvarjalnim procesom ustvaril samostojno idejo romana, ki je zapisana kot moto in pravi, da je zemlja v resnici pravi gospodar nad človekom, ki jo obdeluje. To idejo pisatelj razlaga v svojem romanu, meni denimo, da zemlja ne omogoča življenja zgolj kmetu in njegovi družini, temveč da daje stabilnost in podlago celotni družbi, saj izmed vseh človeških dejavnosti le pri kmetijstvu glavne vloge ne igrata denar in zaslužek.

⁵ Avtor prve dramatizacije *Moloha* (1960) je Ervin Fritz (Naraglav 2016: 26). Zanimivo je, da so uprizoritve sprva potekale na prostem pred stavbo preboldske graščine. V omenjenih uprizoritvah je tako pri organizaciji kot pri umetniški izvedbi sodelovalo veliko ljudi, vendar njihovega delovanja v okviru pričujočega članka podrobneje žal ne morem obravnavati. Prim. Anica Trivan, *Preboldska kultura v ogledalu časa*, samozaložba, 2014.

Roman je sestavljen iz treh delov, v vsakem izmed njih gospodari nova generacija. Dogajanje je zamejeno z letnicama 1892 in 1932, navedbe o davnem izvoru Kolenčevega rodu segajo v 15. stoletje. Odnosi med mladoporočencema Mico in Tonatom se zapletajo zaradi Tonatovega nezakonskega otroka Tončeta, ki ga še majhnega po dogovoru vzamejo v rejo na kmetijo. Ta in njegov polbrat Anzek se zaljubita v isto dekle, Metelanovo Nežiko. Ta sicer ljubi Tončeta, a se omoži z Anzekom (takrat že Janezom). Kmalu po vrnitvi s fronte Janez umre, po koncu vojne se vrne še Tonče. Mica zastrupi Nežo, saj ne želi, da bi kmetija prišla v roke njej in Tončetu, ki ju ima za tujca. Na sodišču se brani z omenjenimi nenapisanimi zakoni grunta, a znori, ko izve, da je pri Neži zastrupitev povzročila splav Janezovega otroka. Neža preživi in se omoži s Tončetom.

V zbirki *Pisane zgodbe* (1934, ponatis 2019) je 18 črtic in novel, izmed katerih so nekatere avtobiografsko in spominsko zasnovane, pri drugih bi izvor snovi lahko iskali spet v pripovedovanjih prijateljev ali morda v določeni publicistiki, predvsem snov tistih dveh pripovedi, katerih dogajalni prostor sta Moskva in Praga. Teme so različne, npr. etična in bivanjska, saj se pisatelj tudi tu, kot že v zbirki *Med padarji in zdravniki*, izkaže za zelo občutljivega za razne krivice (*Šolnina*) in prevare (*Lemež*), pojavi se tema umetnosti in umetnika, npr. v pripovedi *Zaobljuba*, v nekaterih pa pripoveduje o smešnih in nenavadnih dogodkih iz življenja, npr. o podtaknjenem kozlu namesto koze (*Nerodna zgodba*). Ponekod se etična tema spremeni v nekakšen črni humor, kakor v pripovedi *Umetna sepsa*. Bolj čustvena je zdomska tema, ki je obdelana v zadnji črtici *Klic domače grude*.

Roman *Moloh*⁶ (1936, ponatis 2018) pripoveduje o izgradnji tekstilne tovarne v takratnem Sv. Pavlu pri Preboldu (danes samo Prebold) in epizodnih dogodkih med letoma 1838 in 1865. Industrija in tuji kapital povzročita nasprotja med ljudmi v kmečkem okolju ter moralni in nato ekonomski propad gospodarja kmetije.⁷

Kmet Dobravec, kartam vdan človek, ki zanemarja delo na kmetiji, proda svoj mlin ob rečici Bolski tovarnarju Uhlichu iz Trsta. Ravnatelj novozgrajene tovarne Julius Süsstrunk ima navodilo, da spravi Dobravca v dolgove, da bi se lahko tovarna polastila tudi preostale njegove zemlje. Mali kmetje opuščajo kmetovanje in se zaposlujejo v »fabriki«, s tem pa zapadajo v vsestransko moralno oporečno vedenje. Ob Dobravčevi pijanosti zlorabi Süsstrunk njegovo

⁶ Moloh je semitsko božanstvo, ki so mu žrtvovali otroke, SSKJ pa navaja pomen »kar je človeku sovražno, ga uničuje«.

⁷ Pisatelj ga v avtobiografiji označi kot socialnogodovinski roman, ki ga po njegovem mnenju bralci niso razumeli, vsekakor pa pri njih ni bil tako uspešen kot *Grunt* (Kač 2017: 13).

hčer Marjetico, vendar pozneje začuti do nje naklonjenost in razmišlja, da bi se z njo poročil. Juliusov oče Nathan takšne poroke med Judom in kristjanko ne dovoli in sina odpelje. Dobravec umre, kmetija se proda za poplačilo dolgov, Marjetica pa živi s sinom Julčetom v zidanici. Julče vedno bolj želi na delo v tovarno, kar mater ob dejanski realizaciji te njegove želje spodbudi k požigu tovarne in samomoru. Glede na dogajalno okolje romana je izstopajoč motiv ljubezni bogatega Juda do kmečkega dekleta, nepričakovana sta tudi njegova želja in kasneje celo resen namen, da bi se z njo poročil.

Povest *Na novinah* (1942, bibliofilska izdaja v samozaložbi 1943, ponatis 2017) snovno prav tako izhaja iz pisateljevega mladostnega domačega okolja, tematizira vsakodnevno kmečko življenje, ki ga razburkajo nekateri izjemni dogodki – ljubezenski zapleti, duševna bolezen enega izmed protagonistov, sodni proces, regulacija Savinje, prva svetovna vojna in poplave. Kot *Grunt* ima tudi ta povest moto, Aristotelovo misel o tem, da je človek družabna žival. S tem nakazuje socialno temo povesti. Dogaja se med letoma 1891 in 1921.

Lojz in Julka sta mlada zaljubljenca. Julkina starša pri odločitvi za snubca kolebata med Lojzom, ki ne bo nasledil kmetije svojih staršev, in Cenom, ki izhaja z bogate kmetije, boleha pa za epilepsijo. Lojz dobi pri regulaciji Savinje položaj predelavca, kar mu v perspektivi omogoča osamosvojitve. Cena se zaradi alkohola in nekakšne duševne zmedenosti skuša s silo polastiti Julčke, a mu Lojz to prepreči in ga zasleduje do Savinje, kamor se Cena zateče. Domov pride Cena podhlajen in težko zboli. V vročici prizna, da je požigalec. Obsodijo ga na krajšo zaporno kazen in obvezno psihiatrično zdravljenje. Lojz in Julčka se poročita in si v gmajni osnujeta kmetijo, Cena pa, ki sebe vedno bolj dojema kot izigrano žrtev duševne bolezni, po vrnitvi z zdravljenja na nasipu iz maščevanja razdeja vreče s peskom, ki komajda še preprečujejo, da se narasla Savinja ne bi prebila prek njega. Ob tem sam postane njena žrtev. Opazno je pisateljevo zanimanje, ki ga posveča Cenovi bolezni, s katero se zgodba, ki jo na začetku povesti vidimo umeščeno v nevznemirljivo kmečko okolje, nekoliko nepričakovano razgiba. Pomemben del zgodbe je regulacija Savinje, ki omogoči koristnejšo izrabo gmajne, zato si le-to vaščani želijo razdeliti. Ob tem se pisatelj loti odnosov med različnimi vaškimi sloji. Vprašanje delitve gmajne se zastruje, le proti koncu povesti vaščani pokažejo solidarnost in ustanovijo prostovoljno zadrugo za varstvo nasipov, s čimer se povest optimistično zaključí.

RECEPCIJA JANKA KAČA IN NJEGOVIH PRIPOVEDNIH DEL

Janko Kač se pojavlja le v nekaterih slovenskih publikacijah leksikonskega in enciklopedičnega tipa. V *Slovenskem biografskem leksikonu* (1925–1932)

članka o njem ni, prav tako ga ne zasledimo v internetni različici na naslovu www.slovenska-biografija.si. *Album slovenskih književnikov* (2006) ga ne navaja. Frančiška Buttolo ga v *Enciklopediji Slovenije* predstavi kot pisatelja in hmeljarja, ki je deloval kot urednik *Jutra* in *Hmeljarja* ter od leta 1930 dalje objavljajl pripovedno prozo o kmečkem življenju v Savinjski dolini, ki zajema čas na prelomu iz 19. v 20. stoletja (Buttolo 1990: 367). Kot pisatelj, ki je v domačijem stilu pisal o spopadu savinjske patriarhalnosti z novo dobo, je označen v leksikonu *Osebnosti* (Stanonik in Brenk 2008: 436).

V slovenski literarni zgodovini mu ni bilo dodeljeno prav veliko prostora, a tudi ni bil zamolčan. Po dostopnih zapisih in objavah se je z ustvarjanjem Janka Kača najpodrobneje ukvarjala Božena Orožen.⁸ V članku *Savinjski pisatelj Janko Kač* Božena Orožen predstavi pisatelja kot socialnega realista, ki piše o življenju v Spodnji Savinjski dolini in ga postavi ob bok Francetu Bevku, Antonu Ingoliču, Prežihovemu Vorancu in Miško Kranjcu. Navaja, da je pisal v enem zamahu in da je bila pisateljska dejavnost le del njegovih življenjskih nalog. Pisateljevo ustvarjanje je bilo pogojeno z njegovim značajem, ki se je izražal v širokem krogu zanimanj, ni pa bil pripravljen povsod iti v globino (Orožen 1958: 107–108). Božena Orožen prišteva med kvalitete njegovega pisanja realistično in živo slikanje vaškega življenja, pristno čustvovanje s kmetom, prepričljiv poskus, najti najgloblji vzrok kmetove povezanosti z zemljo, in vsaj v nekaterih njegovih delih – življenjski optimizem. Opozori tudi na pomanjkljivosti, kot so nezmožnost vživljanja v psihična stanja likov in nasploh manjšo sposobnost izraziti ali nakazati psihološko motivacijo za njihova dejanja, neprepričljivost čustvenih prizorov, pomanjkanje smisla za fabuliranje, nedodelanost stila, tudi odsotnost modernejših jezikovnostilnih sredstev in vključevanje dogodkov ali opisov, ki za zgodbo nimajo posebne teže (Prav tam, 118–121).

Anton Slodnjak v svoji monografiji *Slovensko slovstvo* Kača omenja v sklopu pripovednikov za ljudstvo v obdobju 1918–1930, kot so denimo Janez Jalen, Ivan Zorec in Ivan Matičič. Kača navede kot »glasnika« kmečkega življenja Savinjske doline in meni, da je bil pri svojem leposlovnem delu manj uspešen kot prej omenjeni pisatelji (Slodnjak 1968: 409). Lino Legiša v *Zgodovini slovenskega slovstva* 6 navede vsa Kačeva knjižna izdana dela razen *Na novinah* in mu prizna, da je z *Gruntom* vnesel v slovensko književnost novo pokrajino, folklorne običaje in narečne besede. Zanimiv se mu zdi moto v *Gruntu*, ki obvelja tudi za domačega sina (Tončeta Kolenca), čeprav je ta kot vojni ujetnik v Rusiji izkusil oktobrsko revolucijo. Legiša obenem meni, da pisatelj

⁸ O njem je napisala diplomsko delo na FF UL (*Janko Kač*, 1954), članek *Savinjski pisatelj Janko Kač v Celjskem zborniku* (1958: 107–121) in spremno besedo k ponatisom Kačevih del v petih knjigah (2017–2019).

marsikje »ne seže čez listkarsko poročanje in modrovanje« (Legiša 1969: 381). Miran Hladnik v monografiji *Slovenska kmečka povest* Janka Kača omenja med drugimi avtorji žanra slovenske kmečke povesti. Po njegovem mnenju spadajo Kačeva dela v tip kmečke povesti, ki se po temah, jeziku, folklornih opisih in pokrajinskih pejsažih jasno veže na določeno pokrajino, zato sodi med avtorje pokrajinske povesti. Med drugim ugotavlja, da se Kačev *Grunt* idejno približuje literaturi krvi in zemlje (nem. Blut- und Boden-Literatur), kar pa ne pomeni, da je bil Kač s tem zagovornik ideologije, ki je takšno literaturo razglasila za svojo (Hladnik 1990: 99). Franca Buttolo je ob stoletnici pisateljevega rojstva v članku Kontrapunkt vrednot v povesti Moloh Janka Kača s tem glasbenim izrazom označila to, da pisatelj dopušča izraz različnih duhovnih vrednot tako na strani akterjev industrijskega razvoja kot akterjev tradicionalnega kmečkega gospodarjenja (Buttolo 1991: 710). Franc Zadravec piše v *Slovenski književnosti* 2, da sta v romanu *Grunt* opisa Savinjske doline in obreda obiranja hmelja, podrobneje pa označi *Moloh* kot socialnozgodovinski roman, v katerem je želel pisatelj ubesediti temo spopada med industrijo in kmečko družbo. Opazi njegovo socialno tendenco, a pisateljev slog označi za skromnega. Omeni, da lahko v *Pisanih zgodbah* najdemo socialne in folklorne motive, a jih ne našteva (Zadravec 1999: 289). Drugi zapisi o Kaču so precej redki in o literarnih delih k že napisanemu ne dodajajo bistveno novih spoznanj, prinašajo pa nekatere biografske podatke.⁹ Janko Kač je na zemljevid slovenske literature vnesel Savinjsko dolino. V nadaljevanju bom predstavil model za analizo pokrajine in po tem modelu analiziral pokrajino v Kačevem romanu *Grunt*.

POKRAJINA KOT BESEDILO

SSKJ v prvem pomenu označuje pokrajino kot »manjše ali večje ozemlje glede na oblikovanost, obraslost, urejenost« (SSKJ, na spletu). Ker je človek vzgojen in živi v določeni kulturi, sprejema tudi t. i. fizični ali zunanji svet, v našem primeru pokrajino, skozi prizmo kulture. Thomas Kirchhoff in Ludwig Trepl razlagata pokrajino kot »estetski pojem narave«. Značilno je, da je izraz za pokrajino v različnih jezikih najprej pomenil slikarsko upodobljeno okolje in nato prešel na področje literarne teorije »kot oznaka za ubeseditev opazovanega realnega okolja« (Kirchhoff in Trepl, cit. po Čeh Steger 2015: 34).

⁹ Prim. diplomski deli, ki sta nastali na FF UL (Lucija Jakop, *Pripovedna proza Janka Kača*, 2000; Anita Govc (Brglez?), *Janko Kač kot pripovednik*, 1990). Članek o Kaču s kratko biografijo je objavljen tudi na spletni strani, ki je dostopna na povezavi www.celjskozasavski.si, ogled: 30. 1. 2020.

V pokrajini smo z določenim razpoloženjem, zaznavamo jo z vidom, lahko tudi z drugimi čutili, in je »vedno določena s pogledom okvira. Pokrajina je torej del narave, vidimo jo v pogledu okvira, ima določeno razpoloženje in se razteza vse do horizonta« (Trepl, cit. po Čeh Steger 2015: 35).

Literarni ustvarjalec v besedilo ne vpisuje le tega, kar vidi s svojimi očmi, temveč v skladu s svojim umetniškim prepričanjem dodaja še občutke, misli, ideje, ki jih prepozna v pokrajini. Pokrajina je razumljena kot znak in je torej svojevrstno besedilo (Urbanc in Juvan 2012: 300). V literarnih reprezentacijah pokrajine opazujemo: naravne prvine pokrajine (relief, prst, vegetacija, vodovje, podnebje), gospodarske prvine (raba tal, industrija, prometne poti) in kulturne prvine, ki jih delimo še na a) naselja, domove in gospodarska poslopja, b) artefakte, simbolna znamenja, verska znamenja, c) prebivalstvo in njegovo jezikovno podobo, prvine etnične kulture, oblačila, nošo, folklorno pesem, šege.¹⁰ Opazujemo še: človekov odnos do pokrajine; občutja, refleksije in razpoloženja v pokrajini; ideološko obarvanost pokrajine.

POKRAJINA V KAČEVEM ROMANU *GRUNT*

V romanu *Grunt* je tematizirano življenje literarnih oseb na Kolenčevi kmetiji v Latkovi vasi v Spodnji Savinjski dolini, njihovi stiki, opravi in to, kar imenujemo prosti čas, pa jih vodijo po tej dolini do Celja, kamor odhajajo npr. na sodišče, v bolnišnico, gostilne, trgovine in po obiralke hmelja. V romanu sicer posamezne literarne osebe tudi zapustijo svoj domači, pokrajinsko zamejeni prostor. Nezakonska mati Pepca Kozinc je ekonomska migrantka in odide v Egipt. Med prvo svetovno vojno sta Janez in Tonče Kolenc poslana na različna bojišča, Tonče je pozneje ujetnik v Rusiji. Ne glede na to pa je osrednje dogajanje v romanu umeščeno v pokrajino Spodnje Savinjske doline.

Spodnjo Savinjsko dolino geografi označujejo kot široko ravnino med Sotesko pri Letušu in Celjem, po kateri teče Savinja s svojimi pritoki. Na zahodu jo omejuje Dobroveljska planota, na severu nižja Ponikovska planota, na jugu severni vrhovi Posavskega hribovja, na vzhodu pa prehaja v nizko gričevje. Gozdov je v nižinah zelo malo zaradi njiv in pašnikov, deli doline pa so lahko tudi ilovnati in mokrotni. Na prehodnih vzpetinah so kmetije z izkrčeno zemljo, više pa gozdovi. Savinja je bila nekoč pomembna splavarska reka. Zgornja Savinjska dolina in dolina Savinje med Celjem in Zidanim Mostom, ki predstavljata ostala dela celotne Savinjske doline, imata drugačne geografske značilnosti (Meze 1996: 411–412).

¹⁰ Pri tej delitvi deloma izhajam iz delitve na naravne in družbene prvine kulturne pokrajine v monografiji *Kulturne pokrajine v Sloveniji* Mimi Urbanc (2002: 30–53).

NARAVNE PRVINE POKRAJINE

V tem članku razumem naravo kot neokrnjeno naravo in okolje, v katerega človek ni bistveno posegel. Že v času, ko se roman *Grunt* dogaja (1892–1932), je bila narava Spodnje Savinjske doline obdelana, deloma neokrnjeni so bili morda le še gozdovi in zaraščeni koti gmajn. V romanu se na teh mestih zadržujejo pastirčki. Reka Savinja je vedno vplivala na življenje prebivalcev: »Voda je hujša kot ogenj, še mogočnega cesarja je ustavila« (Kač 2019: 5). Prebivalstvo prizadene jeseni 1917. leta tudi izjemna suša, kot so ga nekoč na začetku 19. stoletja prekomerne padavine. V opisih srečamo večinoma ravninski del doline, medtem ko so njeni hriboviti obronki omenjeni le v opisu nekdanje mogočnosti rodu Kolencev, ko so bili še lastniki rudnikov, in na redkih drugih mestih v romanu (npr. hribovske kmetije nad sotesko Velike Reke). Za Kača je ena najbolj cenjenih prvin narave zemlja, ki je pri njem, razumljivo, pomembna kot obdelovalna zemlja, zato jo v tem smislu obravnavam med gospodarskimi prvinami. Narava se kaže tudi v živo opisanih menjavah letnih časov in spremembah vremena, kar pisatelj dostikrat poveže z godovi svetnikov:

Komaj odleze zima, že čakajo polja na delavne roke. Bolj ko le-té spešijo, več se jim dela odpira. Naglo bežijo dnevi in si podajajo roke vižarji dela: sveti Jožef, prvi sevec krompirja, fižolar Florijan, sveti Anton, kosec in prvi žanjec ječmena. Ajdo seje molčeči Aleš, sveta Marjeta pa žanje zlato pšenico. (Prav tam, 69–70)

GOSPODARSKE PRVINE POKRAJINE

Glede na kmečko temo romana je pričakovano poudarjena raba tal, tj. zemlje. Zemlja je sicer podlaga vsega kmetovega delovanja, vendar Kač hkrati poudarja: »grunt ni le zemlja« (Kač 2019: 22). Zemlja šele skupaj z vanjo vloženima trudom in ljubeznijo svojih lastnikov pridobi poseben pomen ter tako predstavlja »čudežni kapital, ki mu kmet pravi – grunt«. Zanimiv je Kačev poudarek, da izraz grunt ni »domača beseda«, da se ga drži »čudovita skrivnost« in da je razumevanje te skrivnosti bistveno za kmetov uspeh (Kač 2019: 22). Opisana so polja, na katerih rastejo koruza, krompir, repa, ajda, ječmen, pšenica, hmelj idr., sadno drevje in pašniki. Ti opisi obdelane, kulturne pokrajine se največkrat pojavijo kot kratek uvod v posamezna poglavja:

Ajda je že odcvetala in so se povešale težke zelene češulje med rdečimi cvetovi jeruzalemsčice, ki je tu in tam pocvitala med zrnato ajdo. Čebele so brale na nji zadelovino, da okovarijo svoj letni pridelek za zimo. (Kač 2019: 20–21)

Hmelj je od zadnje četrtine 19. stoletja pomembna kulturna rastlina v dolini. Pisatelj opiše delovni obred obiranja hmelja. Tona Kolenc denimo preverja zrelost hmeljevih storžkov ali kobul, po delovnem dnevu pa se loti še sušenja nabranih plodov. Polega tega srečamo opise kmečkih opravil, kot so košnja in spravilo sena, grabljenje listja za steljo, oranje, setev, podiranje drevja in čebelarjenje. Druge gospodarske dejavnosti so zastopane v manjši meri. Ob pogrebu Kolenčevega Matije, denimo, obuja njegov tovariš spomine na nekdanje splavarjenje po Savinji. Industrija v Preboldu, ki je ob poteku dogodkov v romanu že obstajala, v tem romanu ne igra vidnejše vloge.

KULTURNE PRVINE POKRAJINE

a) Naselja, domovi in gospodarska poslopja

Dogajanje v romanu je umeščeno v zemljepisno preverljiv prostor, tj. v Spodnjo Savinjsko dolino. Posamezne vasi in trgi so poimenovani z lastnimi zemljepisnimi imeni, kot so npr. Vransko, Groblja, Sv. Pavel pri Preboldu ali Šempeter. Bralcu, ki izhaja iz omenjene pokrajine, je zato dogajanje prostorsko domače, za druge je prostorska predstava lahko nekoliko težja, saj pisatelj večinoma ne opisuje, kje se posamezni kraji nahajajo, kaj je v njihovi sosesčini ali koliko so oddaljeni drug od drugega. Med kmečkimi domačijami v splošnem orisu spoznamo le Kolenčevo, ki ima v prvem nadstropju t. i. Napoleonovo sobo, med drugimi stavbami pa različne krčme, občinsko hišo in vojašnico. Nekatere stavbe srečamo v liričnih opisih pokrajine:

Mirno je sople vsa dolina ob Savinji v žgoči pripeki pasjih dni. /.../ Bahato razkoračeni kozolci so bili nabiti rumenega ječmena, blede rži in rdeče pšenice. Raz svisli je dišalo po senu. / Pred šumečim čebelnjakom je sedel v senci košate črnice gospodar ponosne kmetije, Matija Kolenc. (Kač 2019: 5)

b) Simbolna in verska znamenja

Kačevi Savinjšani izpolnjujejo verske dolžnosti, čeprav pisatelj v motu boga postavi na zadnje mesto, in se udeležujejo pomembnih cerkvenih praznikov. Nekoliko dlje se dogajanje zadrži pri Marijini baziliki v Petrovčah, pomembna je še cerkev sv. Pavla v Preboldu (poroka, obredi in razglasi v času vojne), omenjen pa je tudi Veliki križ, s čimer je najverjetneje mišljena nekdanja znamenita romarska cerkev sv. Križa na Gori Oljki, ki je z ravnine vidna že od daleč.

c) Prebivalstvo, njegova jezikovna podoba in prvine etnične kulture

Poleg družin premožnih kmetov, ki predstavljajo jedro romana, srečamo osebe iz različnih slojev: najete delavce in delavke, župnika, ruskega vojnega ujetnika, avstrijske oficirje in predstavnike oblasti, Nemce in nemškutarje,

pa tudi znane zgodovinske osebnosti. Od oblačilne kulture tistega časa srečamo v romanu omenjene posamezne dele oblačil: pri moških zajček (klobuk), hodno (vsakodnevno) srjaco, hlače in suknjič, pri ženskah pa svilen ali vsakodnevno ruto, srjaco (kot spodnje perilo), spodnjice, krilo, bel predpasnik in jopo. Kot velja za pisatelje socialnega realizma (Pogačnik 1987: 297), tudi Kač v svojo prozo vključuje folklorne in etnografske motive, ki jih v veliki meri naveže prav na izpostavljeno temo svojega romana, torej ljubezen med fantom in dekletom ter poroko. Srečamo opise vasovanja, dekliškega posiljanja od neveste in fantovskega od ženina. Izvemo za pravilo prikupa, tj., da se mora fant ob primerni starosti s posebnim obredom in pogostitvijo šele vključiti v družbo vasovalcev. Pomemben je tudi motiv šopka, ki ga dekle naredi svojemu fantu – vojaškemu naborniku. Podrobno je opisana svatba, ki je za pisatelja najpomembnejši dogodek na kmetiji. Na cvetno nedeljo nesejo otroci v cerkev butaro, na isti dan pa zatikajo vaščani križce iz vejic takšne blagoslovljene butare na njive, da bi jih obvarovali pred ujmami. S tem se prepleta nekrščansko ljudsko verovanje, ki se kaže denimo v risbi (»morska taca«) na otroški zibelki, ki štiti otroka pred moro. Ob takšnih in drugačnih dogodkih pisatelj rad navaja po nekaj verzov slovenskih ljudskih, pa tudi srbskih vojaških pesmi. Pisatelj uporablja pokrajinsko zaznamovane besede in besedne zveze, kot so a) posebne oblike lastnih imen (Fronc, Micika, Anzek), b) poimenovanja za predmete (mlačina, požinjavka, fovčk, cvancgarca), rastline in živali (črešnja, jeruzalemščica, murbodenka), c) glagoli (pozencavati, strkniti, zdelati se, lejte), č) klici in ukazi za živali (Vee-ha!, Ti-hot obrnit!, Bijst-bijsta-bijstahor!), d) členki (blez, jelite).¹¹ Vojaška povelja navaja v nemščini. V času vojne se med prebivalstvom pojavijo nove besede (rekvizicija, ofenziva, španski jezdec), ki s svojim neprijetnim pomenom ljudem ne dajo mirno spati, kot poudari pisatelj.

ČLOVEKOV ODNOS DO POKRAJINE

Cvetoča in predvsem rodovitna polja so kmetovo in obenem pisateljevo globoko zadovoljstvo. Kačev kmet naravo sodi seveda tudi po koristnosti zase, a v njej ne vidi le dobička:

¹¹ Blèz (menda, SSKJ), fovčk → fôvček (nož z zakrivljenim rezilom, SSKJ), mlačina (die Pfütze, der Sumpf, Pleteršnik / slov. luža, močvirje, PONS), pozencavati → pocencávati (auf- und niederschwanken oder wackeln, Pleteršnik / slov. zibati se, opotekati se, majati se, PONS), strkniti (stoßen, Pleteršnik / slov. stresti, otrestiti, PONS), murbodenka (določena pasma goveda, Wikipedia).

Čudovit je kmetški obraz, ko gleda sad svoje zemlje in svojega potu. Vse skrbi izginejo, gube na obrazu se poravnajo in na oči leže blesk kakor na oči deteta, ki vidi prvič pisano jabolko na veji. Trгоvec, obrtnik in gospod zrejo v vsakem blagu najprej denar, kmetu je pa prvo rast in lepota blaga. (Kač 2019: 22)

Značilni so čustveni opisi pokrajine, kakor je je opis vožnje Tonata Kolenca, med katero nam pisatelj ponuja pogled na polno sadno drevje ob cesti in s tem lirski občutek ljubezni do domačega kraja (topofilijo), po drugi strani pa se literarni lik ne utaplja v sanjarjenju, temveč razmišlja o hmeljski letini:

Kolesa Kolenčevega parizarja so prijetno pritrkavala na mastnih oseh med košatimi jablanami in vitkimi hruškami, ki so stale kakor straže ob veliki cesti. Njihove veje so bile tako obložene zorečega sadja, da so se kar šibile na glave voznikov. Vajen je bil Tona tega čudeža najlepše ceste v deželi in je gledal le po polju, kako kaj hmelj obeta. (Prav tam, 27)

Tone Kolenc razmišlja, da bi lahko industrija zaradi zaslužka pritegnila kmete in povzročila spremembe v pokrajini. Kmet bi takrat pozabil na svoj ponos in nujnost svojega služenja zemlji.

OBČUTJA, REFLEKSIJE IN RAZPOLOŽENJA V POKRAJINI

Čeprav zahteva zemlja od ljudi žrtve (prizadevajo jih delovne nesreče, smrti, odpovedati se morajo svoji ljubezni), je vzdušje v mirnodobnem času pozitivno: kmečko delo kljub vsemu prinaša zadovoljstvo. Že omenjeni kratki lirski opisi pokrajine bralca uvajajo v razpoloženje, kot naj bi ga čutil kmet. Le-ta vidi seveda tudi svoje delo:

Pomlad 1913. leta je bila prav posebno zgodna. Že o Matijevem je odlezel sneg in so se naglo vrstila pomladanska dela. Žita so bila o Šentjurjevem že za dve pedi visoka, črešnje in hruške so že odcvitalo, jablane pa so bile vse obložene z rožnatim cvetjem. (Kač 2019: 93)

Konec avgusta se petje obiralk hmelja zvečer iz njihove sobe razlega po vasi in se prepleta s petjem vasovalcev. Pokrajina v mirnem času izžareva pozitivnost in preskrbljenost, nenaden vihar poleti 2014. leta, ki podira kozolce, pa nezmotljivo, kot se izrazi pisatelj, napove začetek vojne. Občutje narave v pokrajini se zaradi odhoda mož na vojno spremeni:

Vse dopoldne so odhajali vozovi. Popoldne pa je bilo tiho, kakor da praznuje vsa dolina sedmino. Tudi polja so bila prazna, ko so grunti žalovali za svojimi lastniki. (Prav tam, 108)

IDEOLOŠKA OBARVANOST POKRAJINE

Kač je v romanu *Grunt* ubesedil pozitivno podobo savinjskega kmeta in s svojimi idejami v pokrajino vtisnil ideološko obarvanost. Savinjski kmetje so samozavestni. Udeležujejo se cerkvenih obredov, kot je npr. romanje k petrovske Mariji, vendar ne tožijo in ne prosijo za pomoč:

Ponosna so njihova srca, da še meni ne potožijo z besedo svojih težav. Sama veš, česa nam je treba, si mislijo. Če smo vredni, nam daj brez sitnarjenja po zasluženju, kar si nam namenila. (Kač 2019: 35).

Ne glede na svojo samozavest ostajajo kmetje in ne želijo biti gosposki, saj pisatelj izpostavi misel, da je kmetom sv. Pavel, zavetnik njihove župnije, »pregosposki in prebahaški« (Prav tam, 101). Pokoravajo se zakonom zemlje oz. grunta: »Prvo je grunt, za njim denar. Potem pridejo postave, Bog pa je zadnji« (Prav tam, 3). Zaradi njih Matija Kolenc kot bogat kmet poudari, da ne more sprejeti za snaho nezakonske matere brez zemlje in dote, kljub temu pa Kačeve savinjske kmete odlikuje občutek za nekakšno poštenost znotraj načrtanih meja. Tona zato po očetovem nasvetu nameni materi svojega nezakonskega sina pošteno nadomestilo v denarju. Mica Kolenc razume te zakone tako, da ne sme dopustiti, da bi kmetija prešla v roke nezakonskega sina njenega pokojnega moža in snahe, ki je takrat že vdova po svojem prvem možu. Vendar še pred Micinim poskusom umora snahe pisatelj nekajkrat izpostavi tudi njeno psihološko motivacijo: deklinirano prizadetost zaradi nezvestobe bodočega moža in s tem hladen odnos do pastorka Tončeta ter skrajno sumničavost do snahe, ki je vedno ljubila le Tončeta, ne pa Micinega sina Janeza. Na vse vpliva tudi razpad družbenih vrednot, ki sta ga povzročili vojna in samovolja oblastnikov (npr. rekvizicije), kar je v romanu večkrat poudarjeno. Pisatelj povsem na koncu romana tudi zapiše, da se zemlja ne meni za ime rodu, saj Kolenčeva kmetija oz. grunt pod drugim imenom obstaja dalje.

SKLEP

Janko Kač je v svojih pripovednih delih tematiziral življenje ljudi v pokrajini ob Savinji, njihove značajske lastnosti in navezanost na domačo zemljo kakor tudi naravne, gospodarske in kulturne značilnosti omenjene pokrajine. Bil je prvi pisatelj, ki je najizraziteje zarisal podobo Savinžčanov in Spodnje Savinjske doline na slovenski literarni zemljevid. Ob izidu so njegova dela vzbudila pozornost pri bralcih in pri nekaterih kritikih dosegla lep sprejem, po drugi svetovni vojni pa sčasoma postala neznana širši bralski publiki.

Življenje savinjskega kmeta, ki ga je pisatelj v romanu *Grunt* tematiziral kot kroniko treh generacij na bogati kmetiji, poteka v geografsko določljivem okolju vasi in naravnih značilnosti. To življenje poteka ob menjavi letnih časov, ki so lirsko opisani. Analiza se je posvetila pokrajini kot znaku, ki je sestavljen iz različnih prvin. Pokazala je, da so te prvine v romanu zastopane z različno intenzivnostjo in pomembnostjo. Naravne prvine so sicer pomembne, vendar so veliko obširneje in podrobneje opisane gospodarske prvine, med katere v tej analizi uvrščamo obdelano, tj. zaradi človekovih potreb spremenjeno naravo. Po svoji prepoznavnosti tu izstopa gojenje hmelja. Človekovi posegi v pokrajino, ki sta jih prinesla industrializacija in gospodarski razvoj, so v *Gruntu* prisotni, še izraziteje pa so tematizirani v Kačevih pripovedih, kot so *Moloh* in *Na novinah*. Kulturne prvine so zajele tri podskupine. Pisateljev namen ni podroben opis kmečkih domov in naselij, ustavi se le ob njihovih določenih značilnostih (Napoleonova soba pri Kolenčevih, figurica sv. Duha nad mizo). Z opisi večkrat poudari pomembnost in slikovitost cerkvenih praznikov (čeprav v motu postavi boga na zadnje mesto), ki se prepletajo z ljudskimi verovanji. Njegova živahna pozornost velja prebivalstvu, saj v romanu nastopa množica oseb iz različnih družbenih slojev, obilno uporablja narečne besede ter zavzeto opisuje etnografske prvine. Opisi oblačilne kulture so bolj zadržani, pogosto in z očitno pozornostjo pa v povezavi z etnografskimi običaji navaja ljudske pesmi.

Pisatelj v povezavi z idejo v motu izpostavi ljubeč odnos prebivalcev do svoje pokrajine, polj in pridelkov, vendar ta odnos ni motiviran z mislijo na zaslužek, kar poudari kot eno bistvenih značilnosti svojega kmeta. Z opazno naklonjenostjo skozi ves roman postopoma sestavlja podobo savinjskih kmetov. Ob že omenjeni odsotnosti pridobitništva sta, seveda znotraj meja, ki jih določa zakon grunta, opazna njihova poštenost in ponos. Kačeve literarne osebe so podobno kot Prežihove ali Potrčeve vpete v svojo pokrajino, niso pa tako prepirljive, nasilne in zavistne kot pri omenjenih pisateljih. Zdi se, da pokrajino ob Savinji in njene ljudi še najbolj prizadene vojna. Njeni prebivalci se tedaj obrnejo k zemlji in v njej iščejo tolažbe.

VIRI IN LITERATURA

Viri

Janko Kač, 1932: *Med padarji in zdravniki*. Ljubljana: Založba Zemlja.

Janko Kač, 1934: *Pisane zgodbe*. Ljubljana: Založba Zemlja.

Janko Kač, 1942: *Na novinah*. Ljubljana: Vodnikova družba.

Janko Kač, 2017: Iz mojega življenja. V: *Na novinah*. Prebold: Občina Prebold. 5–13.

Janko Kač, 2018: *Moloh*. Prebold: Občina Prebold.

Janko Kač, 2019: *Grunt*. Prebold: Občina Prebold.

Literatura

Franca Buttolo, 1991: Kontrapunkt vrednot v povesti Moloh Janka Kača. *Naši razgledi*. 40/24. 710.

Frančiška Buttolo, 1990: Kač, Janko. *Enciklopedija Slovenije*. Zv. 4. Ljubljana: Mladinska knjiga. 367.

Jožica Čeh Steger, 2015: *Ekokritika in literarne upodobitve narave*. Maribor: Založba Litera.

Ivan Dolinar, 2004: *Zgodovina Latkove vasi v Savinjski dolini*. Prebold: Občina Prebold.

Miran Hladnik, 1990: *Slovenska kmečka povest*. Ljubljana: Prešernova družba.

Lino Legiša, 1969: *Zgodovina slovenskega slovstva*, 6. Ljubljana: Slovenska matica.

Drago Meze, 1996: Savinjska dolina. *Enciklopedija Slovenije*. Zv. 10. Ljubljana: Mladinska knjiga. 411–412.

Darko Naraglav, 1991: Kdo je bil Janko Kač? *Savinjčan* 13/11. 12.

Darko Naraglav, 2016: Ob 125-letnici rojstva Janka Kača. *Utrip Savinjske doline* 18/10. 26.

Božena Orožen, 1958: Savinjski pisatelj Janko Kač. *Celjski zbornik*. Celje: Kulturna skupnost občine. 107–121.

Božena Orožen, 2017: Zapis Božene Orožen o pisatelju Janku Kaču. V: Janko Kač: *Na novinah*. Prebold: Občina Prebold. 227–234.

Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*, www.fran.si, dostop 8. 5. 2020.

Jože Pogačnik, 1987: Model pripovedne proze v obdobju socialnega realizma. *Obdobja* 7. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 289–298.

PONS Šolski slovar, nemščina, 2008. Ljubljana: Rokus Klett.

Anton Slodnjak, 1968: *Slovensko slovstvo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja, www.fran.si, dostop 8. 5. 2020.

Tončka Stanonik in Lan Brenk (ur.), 2008: *Osebnosti. Veliki slovenski biografski leksikon*. A–L. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Anton Tavčar, 2001: Žalec – ob 110-letnici rojstva Janka Kača. *Večer* 57/216. 17.

Mimi Urbanc, 2002: *Kulturne pokrajine v Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC.

Mimi Urbanc in Marko Juvan, 2012: Na stičišču literature in geografije: literatura kot predmet geografskega preučevanja na primeru slovenske Istre. *Slavistična revija* 60/3. 297–316.

Wikipedia, Murbodner Rind, https://de.wikipedia.org/wiki/Murbodner_Rind, dostop 8. 5. 2020.

Franč Zadavec, 1999: *Slovenska književnost 2*. Ljubljana: DZS.

JANKO KAČ – A WRITER FROM THE LOWER SAVINJA VALLEY

Summary

Slovene writer Janko Kač (1891–1952) published short stories collections *Med padarji in zdravniki* and *Pisane zgodbe*, novels *Grunt* and *Moloh*, as well as the story *Na novinah*, and got recognition from readers and some literary critics. His short stories collections discuss moral principles of medical doctors (*Med padarji in zdravniki*) and describe different events with moral or social points (*Pisane zgodbe*). The author's greatest achievement was his novel *Grunt*. The motto "*Prvo je grunt, za njim denar. Potem pridejo postave, Bog pa je zadnji*," ("*First of all there is the estate, then the money. Authorities follow, and God comes the last*"), tries to explain the differences between social classes in the country, which was a typical feature of social realists. He presents the land and the farm (described with the loanword "grunt") as the most important values and explains this thought in the way that even though working on the land brings a lot of sacrifice, this is the only law on which the existence of mankind can be build upon. This idea is also present in *Moloh*, where the industry and some psychological predispositions cause a wealthy farmer's ruin and his alienation of land. The novel *Na novinah* describes a love triangle in a village. One of the protagonists has epilepsy, and this was the motif he (Kač), as a known healer and medicine student, was very interested in. Besides the important event of division of the village common, the novel also describes the dispute among the villagers. Literary history did not overlook Kač and primarily appreciated him for introducing a new region, the Lower Savinja Valley, to the Slovene literature. His three longer narratives are set (apart from episodes on the court in Celje, the battle at Krasnik/Krašnik etc.) in Latkova vas, Prebold and surroundings. The novel *Grunt* analyses the region. Natural elements of the landscape that were important to the author and were also included in the novel are the Savinja river, the almost untouched pieces of the common and changing of the seasons, while the cultivated land already presents economic elements. While describing these elements – fields, meadows, and growing field crops, among which hops are the most characteristic for this region, the author expresses a positive attitude of his farmers to land and uses the descriptions as lyrical introductions of each chapter. Cultural aspects of the region are diverse. The author does not pay a lot of attention to describing homesteads and other buildings, but to essential church holidays and popular beliefs. He presents traditions like *vasovanje* (when a young man visits his girl at night), farewell to girlhood and boyhood or wedding in detail and combines them with fragments of folk poems. The use of dialect stands out and can cause difficulties in understanding the texts, which also include German quotations (military commands). His motto thought and his way of thinking, presented in the novel, build an ideological image of the region. His farmers must obey the laws of the land, but they stay satisfied with the work done and proud. The extreme understanding of these laws can, to keep the farm, lead to the attempted poisoning of one's daughter-in-law. The atmosphere in the region is not always positive: a storm predicts the beginning of World War I and the fields mourn men leaving for the war, but the novel still ends optimistically with determining the eternity of the land.

JANKO KAČ – EIN SCHRIFTSTELLER AUS DEM UNTEREN SAVINJA TAL

Zusammenfassung

Der slowenische Schriftsteller Janko Kač (1891–1952) erweckte mit seinen Sammlungen von Kurzgeschichten *Med padarji in zdravniki* und *Pisane zgodbe*, mit den Romanen *Grunt*

und *Moloh*, sowie mit der Erzählung *Na novinah* bei ihrem Erscheinen Aufmerksamkeit der Leser und einiger Kritiker. In seinen Kurzgeschichtensammlungen behandelte er das Thema der ärztlichen Moral (*Med padarji in zdravniki*) und beschrieb verschiedene Ereignisse mit starker Moral und sozialer Konnotation (*Pisane zgodbe*). Sein größter schriftstellerischer Erfolg war der Roman *Grunt*, in dem er unter dem Motto „Zuerst der Hof und dann das Geld. Danach die Gesetze, Gott kommt zuletzt“ die Gegensätze zwischen verschiedenen Schichten auf dem Lande zu erklären versuchte, die für die Sozialrealisten vom großen Interesse waren. Das Land und den Hof (mit dem Lehnwort „grunt“) stellt er unter den Werten an die erste Stelle. Diesen Gedanken erklärte er im Roman im Sinne, dass das Dienen dem Land trotz aller Aufopferung das einzige Gesetz im Leben ist, auf dem die Existenz der Menschheit aufzubauen ist. Dieser Gedanke spiegelt sich auch in *Moloh* wieder; die Industrialisierung und psychologische Voraussetzungen können schnell zum Ruin reicher Bauern werden. Im Roman *Na novinah* beschreibt er einen Liebesdreieck auf dem Lande. Einer der Protagonisten leidet an Epilepsie und dieses Motiv interessiert ihn (Kač) als anerkannten Heiler und Medizinstudenten. In diesem Roman stellt er neben dem Hauptereignis – der Aufteilung eines Gemeindeguts – auch die Verhältnisse der Dorfbewohner. Die Literaturgeschichte übersah Kač nicht und er wird vor allem wegen seiner Einführung der Region, des Unteren Savinja Tals, geschätzt. Der Hauptteil des Lebens seiner Protagonisten in seinen drei längeren Erzählwerken ereignet sich (neben den Episoden am Gericht in Celje/Cilli und dem Kampf bei Krasnik/Kraśnik usw.) in Latkova vas, Prebold und in der Umgebung. Die Region wurde im Roman *Grunt* analysiert. Die Naturelemente der Region, die für den Schriftsteller wichtig sind und die er in seinen Roman beschreibt, sind der Savinja Fluss, die fast unberührten Teile des Gemeindeguts, der Jahreszeitenwechsel, die bearbeitete Felder stellen dagegen schon die Wirtschaftselemente dar. Aus den Beschreibungen dieser Elemente – Felder, Wiesen und landwirtschaftliche Güter, vor allem des für die Region typischen Hopfens, weht seine positive Einstellung gegenüber den Bauern und dem Land heraus. Diese Beschreibungen dienen auch als lyrische Einstiege einzelner Kapitel. Die kulturellen Elemente der Region sind vielfältig. Der Schriftsteller beschreibt die Gehöfte und andere Gebäude nicht so im Detail, sondern widmet sich viel mehr der Beschreibung bedeutender kirchlicher Feiertage und mit ihnen verbundenem Volksglauben. Besondere Aufmerksamkeit schenkt er Bräuchen wie *vasovanje* (wenn ein junger Mann in der Nacht sein Mädchen besucht), dem Abschied von Mädchen- bzw. Jungenjahren und der Hochzeit, wobei er auch Teile von Volksgedichten anführt. Benutzter Dialekt ist stark präsent und kann Schwierigkeiten beim Leseverstehen verursachen, man findet aber im Text auch deutsche Zitate (militärische Befehle). Mit dem Motto und anderen Überlegungen, die er im Roman anführt, baut er das ideologische Bildnis der Region auf. Seine Bauer müssen sich den Naturgesetzen unterwerfen, sie sind jedoch mit der erledigten Arbeit zufrieden und sind auch stolz darauf. In Extremfall kann das Befolgen dieser Gesetze, um z. B. den Grund zu behalten, auch zur Vergiftung eigener Schwiegertochter führen. Die Atmosphäre ist in der Region nicht immer positiv: der Sturm meldet den Ersten Weltkrieg an und die Felder trauern den Männern, die in den Krieg gezogen sind, nach, doch der Roman endet mit der Feststellung, dass das Land ewig ist, trotzdem positiv.